

Рубубият тавҳиди

“Тавҳид ақидаси” китобидан иқтибос

[Ўзбекча – Uzbek – الأوزبكي]

**Шайх Солиҳ ибн Фавзон ибн
Абдуллоҳ ал-Фавзон**

Таржима: Исмоил Муҳаммад Яъқуб

Таҳрир: Абу Абдуллоҳ Шоший

توحيد الربوبية

مقالة مقتبسة من كتاب " عقيدة التوحيد "

[Ўзбекча – Uzbek – الأوزبكي]

فضيلة الشيخ صالح بن فوزان
بن عبد الله آل فوزان

ترجمة: إسماعيل محمد يعقوب

مراجعة: أبو عبد الله الشاشي

Рубубият тавҳиди

Тавҳид — Аллоҳ таолони яратиш ва бошқаришда ягона деб билиш, ибодатни фақат Унга холис қилиш ва Ундан ўзгага ибодатни тарк қилиш, Унинг гўзал исмлари ва олий сифатларини исбот қилиш (бор деб эътиқод қилиш), Уни айбу нуқсондан пок деб билишдир. Шу таъриф билан у тавҳиднинг қуйида баён қилинадиган ҳар учала турини ўз ичига олган бўлади.

Рубубият тавҳиди

У қуйидаги бўлимлардан иборат:

Биринчи бўлим: Рубубият тавҳиди маъноси, унинг фитратда (инсон табиатида) борлиги ва мушриклар ҳам уни тан олишлари;

Иккинчи бўлим: Роб калимасининг Қуръон ва Суннатдаги маъноси, адашган халқларнинг рубубият бобидаги дунёқарашлари ва уларга раддиялар;

Учинчи бўлим: Борлиқнинг Аллоҳга итоат ва таслим билан бўйсунуши;

Тўртинчи бўлим: Қуръоннинг Аллоҳнинг яратиш, ризқ бериш ва бошқа ишларда ягоналигини исботлашдаги манҳаж (тутган йўли);

Бешинчи бўлим: Рубубият тавҳиди улухият тавҳидини лозим тутиши.

Биринчи бўлим: Рубубият тавҳиди маъноси, мушриклар ҳам уни тан олишлари

Тавҳид умумий маъносига кўра, Аллоҳ таолони рубубиятда ягона деб эътиқод қилиш, ибодатни Унга холис қилиш, Унинг исм ва сифатларини исбот қилиш (бор деб ишониш) бўлиб, у уч турга — рубубият тавҳиди, улуҳият тавҳиди, исм ва сифатлар тавҳидига бўлинади. Улардан ҳар бирининг ўзига хос маъноси бўлиб, ўртадаги фарқ очикланиши учун уларни баён қилиш зарурати бор.

Рубубият тавҳиди Аллоҳ таолони феълларида ягона билишдир, бу эса қуйидагиларга эътиқод қилиш билан ҳосил бўлади:

У барча махлуқотларнинг ягона яратувчисидир: **«Аллоҳ барча нарсанинг Яратувчисидир»** (Зумар: 62).

У барча жонзотга ризқ берувчидир: **«Ер юзида ўрмалаган жон борки, барчасининг ризқи Аллоҳнинг зиммасидадир»** (Ҳуд: 6).

У бутун оламнинг эгаси ва оламдаги барча ишларни бошқарувчидир. Берувчи ҳам, олувчи ҳам, азиз қилувчи ҳам, хор қилувчи ҳам Удир. У барча ишга қодирдир. Кеча ва кундузни айлантиради, ҳаёт бахш этади ва ўлдиради: **«Айтинг: Эй мулку давлат эгаси бўлган Аллоҳим, сен истаган кишингга мулк ато қилурсан ва истаган кишингдан бу мулкни**

тортиб олурсан, истаган кишингни азиз қилурсан ва истаган кишингни хор қилурсан. Бор яхшилик ёлғиз Сенинг қўлингдadir. Албатта Сен барча нарсага қодирсан. Кечани кундузга киритурсан ва кундузни кечага киритурсан, ўликдан тирикни чиқарурсан ва тирикдан ўликни чиқарурсан ҳамда истаган кишингга беҳисоб ризқ берурсан» (Оли Имрон: 26, 27).

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло яратиш ва ризқ беришда шериғи бўлишини рад этгани каби подшоҳликда ҳам Унинг шериғи ё ёрдамчиси бўлишини рад этди.

Аллоҳ таоло айтади: **«Булар Аллоҳ яратган нарсалардир. Энди (эй мушриклар,) сизлар Менга Ундан ўзга «худолар» нималарни яратганини кўрсатингларчи!»** (Луқмон: 11).

Аллоҳ таоло айтади: **«Агар (Раҳмон) Ўз ризқини ушлаб-тўхтатиб қўйса, сизларга ризқ-рўз берадиган ўша зот ким ўзи?!»** (Мулк: 21).

У барча халқларига рубубиятда (тарбиятчиликда) ягона эканини эълон қилди:

«Ҳамду сано бутун оламлар Робби бўлмиш Аллоҳгадир» (Фотиҳа: 2).

«Албатта Роббингиз – Аллоҳ осмонлар ва ерни олти кунда яратган, сўнг (Ўзининг улуғлиғи ва буюклиғига лойиқ бир тарзда) Аршга юксалган Зотдир. У кечани (қоронғуликни) кундузга киритгай, (кеча ва кундуз бир-бирини) шошилган ҳолда қувиб юрар. У қуёш, ой ва юлдузларни Ўз амрига бўйсундирилган ҳолда (яратди). Огоҳ бўлингизким,

яратиш ва буюриш фақат Уникидир. Барча оламлар Робби — Аллоҳ буюкдир» (Аъроф: 54).

Аллоҳ таоло барча халойиқларни Ўзининг рубубиятига иқрорлик устида яратди. Ҳатто, ибодатда Унга шериклар қилувчи мушриклар ҳам Унинг рубубиятда ягоналигига иқрор бўлишади. Аллоҳ таоло айтади:

«Айтинг: «Етти осмоннинг ҳожаси ва улуг аршининг соҳиби кимдир?» Улар: «(Буларнинг барчаси) Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг: «Ахир кўркмайсизларми?!» Айтинг: «Агар билсанглар (айтингларчи), «Барча нарсанинг подшоҳлиги қўлида бўлган, Ўзи (барчага) Ҳомийлик қиладиган, Унга қарши биров ҳомийлик қила олмайдиган зот кимдир?» Улар: «Бундай подшоҳлик ва ҳомийлик ёлғиз Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг: «Бас қандай алданмоқдадирсизлар?!» (Муъминуун: 86-89).

Ушбу тавҳидга инсоният орасидан бирон бир таниқли тоифа қарши чиққан эмас, балки қалбларга унга иқрор бўлиш табиати ўрнатилган бўлиб, бу иқрорлик бошқа нарсаларга иқрорликдан кўра кучлироқдир. Аллоҳ таоло пайғамбарлар ҳақида ҳикоя қилганидек: **«Пайғамбарлари айтдилар: «Осмонлар ва Ернинг яратувчиси бўлмиш Аллоҳ(нинг борлиги ва бирлиги) хусусида шак-шубҳа бўлиши мумкинми?!»** (Иброҳим: 10).

Оламлар Роббини инкор қилувчи деб танилган кимсалар ичида энг машҳури бўлмиш Фиръавн ҳам

ич-ичида Унинг борлигига ишонарди. Бу эса Мусо алайҳиссаломнинг унга қилган хитобида кўринади: «(Мусо) деди: «(Эй Фиръавн), **сен анави очик-равшан (мўъжизаларни) фақат осмонлар ва Ернинг Роббигина нозил қилганини аниқ билурсан**» (Исро: 102).

Аллоҳ таоло Фиръавн ва унинг қавми ҳақида айтади: «**Ва ўзлари аниқ билган ҳолларида зулм ва кибр қилиб, у (мўъжизаларни) инкор этдилар**» (Намл: 14).

Худди шунга ўхшаш, бугунги кундаги Роб таолони инкор қиладиган худосиз коммунистлар ҳам аслида ҳақни қабул қилишга бўйинлари ёр бермагани учунгина Уни зоҳирда инкор қилишади, аслида улар ботинларида эътироф этишга мажбурларки, ҳар қандай мавжуднинг албатта мувжиди (пайдо қилувчиси) бор, ҳар қандай махлуқнинг албатта холиқи (яратувчиси) бор, ҳар қандай изнинг албатта из қолдирувчиси бор. Аллоҳ таоло айтади: «**Балки улар ҳеч нарсадан (яъни, Яратувчисиз) яралиб қолгандирлар?! Ёки улар ўзлари яратувчимиканлар-а?! Балки осмонлар ва Ерни ҳам улар яратгандирлар?! Йўқ, улар ишонмаслар!**» (Ат-тур: 35, 36).

Бутун оламини, унинг юқорисини ҳам, қуйисини ҳам, барча қисмларини мушоҳада этиб кўринг, уларнинг барчасини ўз яратувчиси, пайдо қилувчиси ва подшоҳига гувоҳлик бериб турганини топасиз. Ақл ва фитратларда яратувчини инкор қилиш илмни инкор қилиш билан баробар, иккаласи ўртасида ҳеч қандай фарқ йўқдир. Чунки, саҳиҳ илм яратувчининг

борлигини исбот қилади. Коммунистларнинг бугунги кунда Роб таолонинг вужудини сурбетларча инкор қилишлари, аслида, ҳақни тан олишга бўйинлари ёр бермагани ҳамда соғ ақл ва соғлом фикр натижаларини мусодара қилишгани учунгинадир. Ким ўзини шундай ўринга туширса, у ақлини йўқотибди ва ўзини одамларнинг кулгисига қўйибди. Шоир айтганидек:

Вожаб, Илоҳга осийлик нечун?!
Кофир Уни қандай қиладир инкор?!
Ахир оламдаги ҳар бир нарсада
Биру борлигига аломат бисёр!

Иккинчи бўлим: Роб калимасининг Қуръон ва Суннатдаги маъноси, адашган халқларнинг рубубият бобидаги дунёқарашлари ва уларга раддиялар

«Роб» калимасининг Китоб ва Суннатдаги маъноси

«Роб» калимаси аслида, бир нарсани ўстириб-улғайтирмоқ ва мукамаллик ҳолига етказмоқ маъносини ифодалайдиган «Робба – яруббу» феълининг ўзагидан олинган бўлиб, «ар-Роб» мутлаклик ҳолида фақат Аллоҳ таолога нисбатан истеъмол қилинади, «Оламлар Робби» (Фотиҳа: 2), «Сизларнинг Роббингиз ва илгариги ота-боболарингизнинг Робби» (Шуъаро: 26) каби.

Аллоҳдан бошқаларга эса фақат бошқа бир сўзга изофа қилинган (боғланган) ва чекланган ҳолда ишлатилади, «роббуд-дор» (ҳовлининг эгаси) ва «роббул фарас» (отнинг эгаси) каби. Аллоҳ таоло Юсуф алайҳиссалом ҳақида ҳикоя қилган куйидаги оятларда ҳам у бир тафсирга кўра, шу маънода келади:

«Хожангнинг олдида мен ҳақимда зикр қилгин (зора, у мени бу зулмдан озод қилса)», деди. (Лекин) шайтон хожасига зикр қилишни унинг ёдидан чиқариб, (Юсуф) бир неча йил зиндонда қолиб кетди» (Юсуф: 42).

«Хожангнинг ёнига қайтиб бориб...» (Юсуф: 50).

«Сизларнинг бирингиз (бу зиндондан халос бўлиб) яна хожасига соқийлик қилур» (Юсуф: 41).

Имом Бухорий ва Имом Муслим ривоят қилган бир хадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам йўқолиб қолган туя ҳақида сўзлай туриб: «**хатто уни эгаси топгунича**» деб, «роб» калимасини ишлатганлар.

Оламлар Робби — уларнинг яратувчиси, подшоҳи, ислоҳ қилувчиси, уларни Ўз неъматлари билан ва уларга пайғамбарлар тушириш, китоблар нозил қилиш, амалларига жазою мукофот бериш билан тарбият қилувчи, деган маънони билдиради. Ибнул Қаййим раҳимахуллоҳ айтади: «Зеро, рубубият бандаларга буйруқ ва қайтариқлар қилишни, яхшиларнинг яхшилигига мукофот ва ёмонларнинг ёмонлигига жазо беришни тақозо қилади».

Рубубиятнинг моҳияти шудир.

1. «Роб» калимасининг маъноси адашган халқлар тасавурида

Аллоҳ таоло халқларни табиий хилқат бўлмиш тавҳид табиати устида ва яратувчини — Роб субҳанаҳу ва таолони таниш сифати билан яратди.

Аллоҳ таоло айтади: «**Бас** (эй Муҳаммад), ўзингизни доимо **тўғри бўлган динда** (Ислонда) тутинг! Аллоҳ инсонларни яратган табиий хилқатни сақлангиз! Аллоҳнинг яратиши ўзгартирилмас. Энг тўғри дин мана шудир. Лекин кўп одамлар билмаслар» (Рум: 30).

Аллоҳ таоло айтади: **«Роббингиз Одам болаларининг белларидан (яъни пушти камарларидан то Қиёмат Кунигача дунёга келадиган барча) зурриётларини олиб: «Мен сизларнинг Роббингиз эмасманми?», деб, ўзларига қарши гувоҳ қилганида, улар: «Ҳақиқатан Сен Роббимизсан, бизлар бунга шохидмиз», деганларини эсланг!»** (Аъроф: 172).

Демак, Аллоҳнинг рубубиятига (роблигига) иқроп бўлиш ва Унга юзланиш табиий хилқат ишидир, ширк эса кейин юзага келган ишдир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **«Ҳар бир туғилажак бола фитрат (хилқат)да туғилади, сўнг ота-онаси уни яхудий ё насроний ё мажусийга айлантиради»**, деганлар (Бухорий ва Муслим ривоятлари). Агар бандани ўз фитратига (табиий хилқатига) ташлаб қўйилса эди, у албатта тавҳид сари йўналган бўларди, пайғамбарлар олиб келган ва китобларда нозил бўлган, шунингдек унга борлиқдаги оят-аломатлар ҳам далолат қилиб турган ҳақ даъватини қабул қилган бўларди. Бироқ, нотўғри тарбия ва динсизлик муҳити — шу иккиси норасиданинг ҳаёт йўлини ўзгартириб юборади ва шу боисдан болалар залолат ва йўлдан озишда ўз ота-оналарига тақлид қилишади.

Аллоҳ таоло ҳадиси қудсийда: **«Мен бандаларимни ҳаниф (яъни тўғри йўлдан оғмаган) ҳолда яратдим, сўнг шайтонлар уларни йўлдан оздирдилар»** дейди (Аҳмад ва Муслим ривоятлари). Яъни, шайтонлар уларни бутларга сиғинишга ва Аллоҳни қўйиб, бутларни ўзларига илоҳ қилиб олишга буриб юборди, натижада улар залолат ва гумроҳлик,

бўлиниш ва ихтилофлар чангалига тушишди. Ҳар бир фирқанинг ўз сиғинадиган худоси бўлиб, бошқанинг худосига сиғинмайди. Чунки, барчалари ҳақиқий Роб таолони тарк қилиб, ботил робларга сиғинишга мубтало бўлишди. Аллоҳ таоло айтганидек: **Бас, мана шу Аллоҳ — ҳақиқий Роббингиздир. Ҳақиқатдан кейин эса фақатгина залолат бор, холос** (яъни, ҳақиқий Роббингиз бўлмиш Аллоҳдан ўзгага сиғинар экансиз, албатта йўлдан озган бўласиз). **Бас, қай тарафга бурилиб кетмоқдасизлар?!»** (Юнус: 32). Залолатнинг эса чекчегараси йўқ, у ўзининг ҳақ Роббидан юз ўгирган ҳар бир кишининг доимий ҳамроҳидир. Аллоҳ таоло айтади: **«Тарқоқ — турли-туман «худодлар» яхшироқми ёки ягона ва ғолиб Аллоҳми? Сизлар эса, У зотни қўйиб, ўзларингиз ва ота-боболарингиз атаб олган номлар-бутларгагина ибодат қиласизлар. Ахир Аллоҳ уларга (ибодат қилиш ҳақида) бирон ҳужжат туширмаган-ку?»** (Юсуф: 39, 40).

Рубубиятда сифатлари ҳам, феъллари ҳам бир хил бўлган иккита холикни исботлаш (борлигини эътиқод қилиш) маъносида ширк бўлиши мумкин эмас, фақатгина айрим мушриклар уларнинг маъбудалари борлиқдаги айрим тасарруфларга қодирлигини даъво қилишган, холос. Шайтон уларни ўша маъбудаларга сиғинтириш учун ақларини чалғитиб ўйнаган ва ҳар бир қавмни ўз ақлларига қараб ўйнатган. Чунончи, айрим тоифаларни бутпарастликка ўликларни улуғлаш томондан чорлаган, Нух қавми солиҳ кишиларининг суратларини вафотларидан кейин тасвирлаб олиш орқали уларга сиғинишга ўтиб кетишгани каби. Яна бир тоифа эса, самодаги айрим юлдузларнинг

(сайёраларнинг) оламга таъсири борлигини даъво қилишган ва улар суратида бутлар ясаб, улар учун алоҳида ибодатхоналар қуришган. Кейин ушбу юлдузларга сиғинишда ҳам ихтилоф қилиб, баъзилари куёшга, баъзилари ойга, яна баъзилари бошқа юлдузларга сиғинишади, улар учун алоҳида ҳайкаллар қуришади, ҳар бир юлдузнинг ўзига хос ҳайкали бўлади. Айримлари оловга сиғинишадики, улар мажусийлардир. Айрим мушриклар Ҳиндистонда бўлгани каби, сигирларга сиғинишади. Айримлари малоикаларга, айримлари дов-дарахт ва тоғу тошларга, яна айримлари қабр ва мозорларга сиғинишади. Ҳаммасининг сабаби битта: уларнинг тасаввурларида мазкур сиғинилаётган нарсаларда рубубият хусусиятларидан нимадир бор.

Айримлари эса мазкур бутлар ўзида қандайдир ғойиб нарсаларни тамсил этади, деб даъво қилишади. Ибнул Қаййим айтадилар: «Бут аслида, ғойибадаги бир маъбуд шаклида ясалган бўлиб, улар бут-санамни ўша маъбуднинг ноиби ва ўринбосари бўлиши учун, унинг шакли, кўриниши ва суратида ясашади. Йўқса, маълумки, ақли расо бўлган ҳеч бир кимса ўз кўли билан тош ё ёғочдан йўниб ясаган нарсани илоҳ ва маъбуд деб эътиқод қилмайди...».

Шунингдек, қадимда ҳам, ҳозирда ҳам бутпарастлар ўша ўликлар уларга шафоатчи бўлишини ва Аллоҳ хузурида буларнинг ҳожатлари ўталишида воситачи бўлишини даъво қилишади, «**Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз**», дейишади (Зумар: 3), «Улар Аллоҳни кўйиб, ўзларига зиён

хам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қилишади ва: “Ана шу нарсалар Аллоҳ хузурида бизларнинг оқловчиларимиз”, дейишади» (Юнус: 18).

Шунингдек, айрим араб мушриклари ва насронийлар ўз маъбудаларини Аллоҳнинг фарзанди деб тасаввур қилишарди, араб мушриклари Аллоҳнинг қизлари деган эътиқодда малоикаларга сиғинишди, насронийлар эса Ийсо Масих алайҳиссаломга Аллоҳнинг ўғли деган эътиқодда ибодат қилишди.

2. Ушбу ботил тасаввурларга раддиялар

Аллоҳ таоло ушбу ботил тасаввурларнинг барини куйидаги сўзлари билан рад этди:

а) Бутпарастларга куйидаги сўзлари билан раддия берди:

«(Эй мушриклар, ўзларингизча сиғинаётган санамларингиз) — «Лот», «Уззо», ва яна учинчилари бўлмиш тубан «Манот» ҳақида ҳеч ўйлаб кўрдингларми?!» (Ан-нажм: 19, 20). Оят маъноси, Имом Куртубий айтганларидек: “Бу олиҳалар ҳақида ҳеч ўйлаб кўрдингизми? Улар Аллоҳга шерик бўла олишлари учун, бирон фойда ё зарар етказа олдиларми?! Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам ва асҳоблари уларни бузиб, вайрон қилган пайтда улар ўзларини ҳимоя қила олишдимми?!”

Аллоҳ таоло айтади:

«(Эй пайғамбар), уларга Иброҳим хабарини тиловат қилинг! Ўшанда у отаси ва қавмига:

«Нимага ибодат қилмоқдасизлар?» — деганида, улар: «Бут-санамларга ибодат қилмоқдамиз. Бас уларга содиқлигимизча қолурмиз», дедилар. (Иброҳим) айтди: «Илтижо қилган пайтларингизда (бутларингиз) сизларни(нг илтижоларингизни) эшитдиларми ёки сизларга фойда ё зиён етказа оладиларми?!» Улар дедилар: «Йўқ, бизлар ота-боболаримизнинг мана шундай (бутларга ибодат) қилишларини кўрганмиз (шунинг учун бизлар ҳам бутларга ибодат қиламиз)» (Шуаро: 69-74).

Улар ушбу бут-санамлари дуоларини эшитмаслигини ва уларга бирон фойда ҳам, зарар ҳам етказа олмаслигини тан олишганди, фақат ота-боболарига тақлид қилибгина уларга сиғинишарди, тақлид эса ботил хужжатдир.

б) Куёш, ой ва юлдузларга сиғинувчи кимсаларга куйидаги сўзлари билан раддия берди:

«У куёш, ой ва юлдузларни Ўз амрига бўйсундирилган ҳолда (яратди)» (Аъроф: 54).

«Кеча ва кундуз, куёш ва ой Унинг (танҳолиги ва қудратига далолат қиладиган) оят-аломатларидандир. Агар сизлар (Аллоҳга) ибодат қилувчи бўлсанглар, куёшга ҳам, ойга ҳам сажда қилманглар, (балки) уларни(нг барчасини) яратган зотга — Аллоҳга сажда қилинглар!» (Фуссилат: 37).

в) Малоикаларга ва Масих алайҳиссаломга уларни Аллоҳнинг фарзанди деган эътиқодда ибодат қилувчи кимсаларга куйидаги сўзлари билан раддия берди:

«Аллоҳ ҳеч бир фарзанд тутмади» (Муъминуун: 91).

«Унинг жуфти йўқ-ку, қаёқдан боласи бўлсин!»
(Анъом: 101).

«У туғмаган ва туғилмагандир. Ва ҳеч ким У зотга тенг эмасдир» (Ихлос: 3, 4).

Учинчи бўлим: Борлиқнинг Аллоҳга итоат ва таслим билан бўйсунуши

Борлиқ коинот — еру кўк, фалаклар, сайёралар, жонзотлар, дов-дарахтлар, тошу тупроқ, денгизу кўллар, малоикалар, инсу жин, барча-барчаси Аллоҳга бўйсинувчи, Унинг кавний амри фармонига итоат этувчидир. Аллоҳ таоло айтади:

«Ахир осмонлару Ердаги барча жонзот истасамаси Унга бўйсуниб турибди-ку!» (Оли Имрон: 83).

«Балки Ер ва осмонлардаги нарсалар у Зотга тегишлидирки, ҳаммаси Унга бўйсунди» (Бақара: 116).

«Осмонлар ва Ердаги барча жониворлар ва фаришталар ҳам кибр-ҳаво қилмаган ҳолларида ёлғиз Аллоҳга сажда қилурлар» (Наҳл: 49).

«(Эй Пайғамбар), сиз осмонлардаги ва ердаги бор жонзот, қуёш, ой, юлдузлар, тоғлар, дов-дарахтлар ва (барча) жониворлар ҳамда кўпдан-кўп инсонлар (ёлғиз) Аллоҳга сажда қилишини кўрмадингизми?» (Ҳаж: 18).

«Осмонлар ва Ердаги барча жонзот ва уларнинг соялари хоҳ истасинлар, хоҳ истамасинлар, эртаю кеч фақат Аллоҳгагина сажда қиладилар — бўйсундилар» (Раъд: 15).

Ушбу коинотлар ва оламларнинг бари Аллоҳга бўйсунди, Унинг ҳукмига бош эгади, Унинг хоҳиш-иродаси ва амру фармониға мувофиқ ҳаракатланади, улардан ҳеч бири Унга бирон нарсада осийлик қилмайди, ҳар бири ўз вазифасини ўта аниқ тартиб-интизом билан адо этади, ўз яратувчисини ҳар қандай айбу нуқсон ва ожизликдан пок санайди. Аллоҳ таоло айтади: **«Етти осмон, Ер ва улардаги бор жонзот (Аллоҳни) поклар. Мавжуд бўлган барча нарса ҳамду сано айтиш билан У зотни поклар. Лекин сизлар (эй инсонлар), уларнинг тасбеҳ айтишларини — поклашларини англамасизлар»** (Исро: 44).

Тилсизу тилли, жонсизу жонли мавжудотнинг бари Аллоҳга итоат қилади, Унинг кавний амри фармониға (яъни, борлик учун тузиб кўйган қонуниятига) бўйсунди, барчаси ҳолат тили билан бўлсин, сўзловчи тил билан бўлсин, Аллоҳни барча айбу нуқсондан поклаб туради. Оқил инсон ушбу мавжудотлар ҳақида фикр юритгани сайин уларнинг ҳақ билан ва ҳақ учун яратилган эканини билаверади, уларнинг (маълум қонуниятга) бўйсундирилган эканини, улар ўз бошқарувчиларига асло қарши чиқмасликларини, барча-барчаси ўз фитратлари билан яратувчиларига иқроқ эканини билиб бораверади.

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимахуллоҳ айтади: «Улар бўйсинувчи, таслим бўлувчи, эгилувчи ва хокисорлик изҳор қилувчи бўлиб, бунинг бир қанча жиҳатлари бор. Жумладан:

Ўзларининг Унга муҳтож эканларини билишади;

Унинг улар устида жорий бўлаётган қадари ва истак-хоҳишларига бўйин эгишади;

Музтарлик ҳолатида Унга дуо-илтижо қилишади;

Мўмин Роббининг амрига, шунингдек унинг тақдирига битган мусибатларига ихтиёрий равишда бўйсунди. Бундай ҳолларда у ўзига буюрилган сабр ва бошқа ишларни ўзи хоҳлаб қилади, у Аллоҳга ўз ихтиёри билан таслим бўлувчидир, ўзи истаб бўйинсунувчидир. Кофир эса Роббининг кавний амрига бўйсунди. Борлиқ ва коинотнинг сужудидан мурод уларнинг бўйин эгишларидир. Ҳар бир нарсанинг сужуди унинг ўзига хос ва ўзига муносиб кўринишда, Роббига бўйсунганини ифодалайдиган бир шаклда бўлади. Ҳар бир нарсанинг тасбеҳ айтиши мажозий эмас, балки ҳақиқат бўлиб, унинг ўзига хос шаклдадир».

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимахуллоҳ Аллоҳ таолонинг: **«Аллоҳнинг динидан ўзга дин истайдиларми?! Ахир осмонлару Ердаги барча жонзот истаса-истамаса Унга бўйсуниб турибди-ку! Ўшалар ҳам фақат Унинг Ўзига қайтариладилар-ку!»** (Оли Имрон: 8) ояти ҳақида сўз юритиб, шундай дейди:

«Аллоҳ субҳанаху бутун борлиқ истаса-истамаса Унга бўйсунганини хабар берди. Чунки, барча махлуқотлар, хоҳ иқдор бўлсин, хоҳ инкор қилсин, Унга тўла-тўқис қулчилик қилиб турувчидир, Унга таслимдир, Унинг тадбири ила бошқарилувчидир, истаса ҳам, истамаса ҳам Унга бўйин эгувчидир. Ҳеч бир мавжудот Унинг истагидан, Унинг қазо ва

қадаридан ташқарига чиқа олмагай. Бир ҳолдан бошқасига ўзгариш ҳам, куч-қувват ҳам фақат Унинг тарафидандир. У бутун оламнинг Робби ва подшоҳидир, оламда Ўзи истаганидек тасарруф қилади. У барча мавжудотнинг яратувчиси, йўқдан бор қилувчиси ва ҳар бирига ўзига хос сурату шакл берувчи Зотдир. Ундан бошқалар ҳаммаси яратилгандир, тарбият қилинувчидир, фақирдир, муҳтождир, заифдир, бандадир. Ёлғиз Угина субҳанаҳу ва таоло кудратлидир, яратувчидир, бор қилувчидир, пайдо қилувчидир».

Тўртинчи бўлим: Қуръоннинг Аллоҳнинг яратиш, ризқ бериш ва бошқа ишларда ягоналигини исботлашдаги манҳажи

Қуръоннинг яратувчининг борлиги ва бирлигини исботлашдаги манҳажи-йўли тўғри фитрат ва соғлом ақллар билан ҳамоҳанг манҳаж бўлиб, ақллар қаноатланадиган ва рақиблар таслим бўладиган саҳиҳ далил-ҳужжатларга қурилгандир. Қуйида улардан айримларини кўриб чиқамиз:

1. Ҳар бир янги пайдо бўлган нарсанинг албатта бир пайдо қилувчиси борлиги исбот талаб қилмас ҳақиқатдир.

Бу эса фитрат билан билинадиган, ҳатто ёш болаларга ҳам маълум бўлган бирламчи масаладир. Чунки, биров бир ёш боланинг орқасидан келиб, ўзини кўрсатмасдан бир шапалоқ урса, у дарҳол: «Ким урди?» деб сўрайди. Агар унга: «Сени ҳеч ким ургани йўқ» дейилса, табиийки у бунга ишонмайди ва унга тушган зарба ўз-ўзидан бўлиб қолганини ақли қабул қилмайди. Агар: «Сени фалончи урди» дейилса, у дод солиб, то урган одамдан аламини олмагунича кўймайди. Шунинг учун Аллоҳ таоло айтадики: **«Балки улар ҳеч нарсадан (яъни, Яратувчисиз) яралиб қолгандирлар?! Ёки улар ўзлари яратувчимиканлар-а?!»** (Ат-тур: 35). Бу нарсалар бирламчи, яъни ҳеч ким билмай қолиши ва инкор қилиши мумкин бўлмаган маълумот эканини баён қилиш учун ояти қарима истифҳоми инкорий (инкор маъносига далолат

килувчи сўрок) шаклида келди: «Балки улар ҳеч нарсадан (яъни, Яратувчисиз) яралиб қолгандирлар?! Ёки улар ўзларини ўзлари яратдиларми?!» Ҳар иккиси ҳам ботил. Демак, уларни яратган бир яратувчи борлиги маълум бўлади, у эса Аллоҳ субҳанаҳу ва таолодир, Ундан ўзга яратувчи йўқдир. Аллоҳ таоло айтади:

«Булар Аллоҳ яратган нарсалардир. Энди сизлар Менга Ундан ўзга «худолар» нималарни яратганини кўрсатинглар-чи!» (Луқмон: 11).

«Сизлар Аллоҳни қўйиб дуо-илтижо қилаётган (бутларингиз) ҳақида хабар беринглар, Менга кўрсатинглар-чи, улар Ердан нимани яратганлар?!» (Ахқоф: 4).

«Ё улар Аллоҳ яратгани каби ярата оладиган бутларни У зотга шерик қилишиб олиб, сўнгра уларга яратилган нарсалар (Аллоҳ яратганми ёки сиғинаётган бутлари яратганми) номаълум бўлиб қолдими? Айтинг: «Аллоҳ барча нарсани яратувчидир ва У танҳо ғолибдир» (Раъд: 16).

«Аниқки, сизлар Аллоҳни қўйиб илтижо қилаётган бутлар агар барчалари бирлашганларида ҳам бир чивин ярата олмаслар» (Ҳаж: 73).

«(Мушрикларнинг) Аллоҳни қўйиб, илтижо қилаётган бутлари бирон нарсани яратувчи эмасдир, балки ўзлари яралувчидирлар» (Наҳл: 20).

«(Эй мушриклар), ахир (барча мавжудотни) яратувчи зот — Аллоҳ билан (ҳеч нарса) ярата олмайдиган (бутларингиз) баробарми?! Ўйламайсизларми?!» (Наҳл: 17).

Шу қадар кўп ва такрор-такрор чақириқларга қарамай, бирон киши бирор нарсани яратганини даъво қилолмади, буни исботлаш у ёқда турсин, қуруқ даъво қилишга ҳам журъат қилмади. Бу билан Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло ягона яратувчи зот экани ва Унинг ҳеч қандай шериги йўқлиги маълум бўлди.

2. Бутун оламнинг иши ўта аниқ низом ва ғоят пухталиқ билан юриб тургани ҳам унинг яратувчиси ягона илоҳ ва ҳеч қандай шериксиз танҳо Роб эканига энг кучли далилдир.

Аллоҳ таоло айтади: «Аллоҳ фарзанд тутмагандир ва У зот билан бирга бирон илоҳ бўлган эмасдир. Акс ҳолда, албатта ҳар бир илоҳ ўзи яратган нарса билан кетиб, бир-бирларидан устун бўлиб олур эдилар» (Муъминун: 91).

Ҳақиқий илоҳ яратувчи ва фаолият кўрсатувчи бўлмоғи зарур. Агар Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло билан бирга Унинг мулкига шерик бўлган бошқа бир илоҳ ҳам бўлсайди, у ҳолда унинг ҳам яратиш ва бошқа фаолиятлари бўларди ва табиийки бошқа бир илоҳнинг ўзига шерик бўлишига рози бўлмасди, агар шеригини енгилшга ва подшоҳлигу илоҳликни ёлғиз ўзи қўлда тутишга қодир бўлса, албатта шундай қилган бўларди. Агар бундай қилиш қўлидан келмаса, унда худди дунёдаги подшоҳлар ҳар бири ўзининг хос мулки ва салтанатига эга бўлгани каби у илоҳ ҳам ўзининг мулку яратишдан бўлган улушини ажратиб олиб, уни мустақил бошқаришга ўтган бўларди ва натижада бўлиниш юзага келган бўларди. Демак, қуйидаги уч ишдан бири бўлишидан бошқа чора йўқ:

а) Улардан бири иккинчисини ўзига бўйсундиради ва подшоҳликка танҳо эга чиқади;

б) Ҳар бири ўзи яратган халқини ва ўз мулкини ажратиб, мустақил бошқаришга ўтади ва ўртада бўлиниш юзага келади;

в) Ҳар иккиси ҳам уларга буйруғи ўтадиган ва ўзи истаганидек тасарруф қилишга кодир бўлган ягона бир қудратли подшоҳнинг қўл остида бўлади. Ўша подшоҳ ҳақ илоҳ, улар эса унинг қуллари бўлади.

Воқелик ҳам шу ўзи. Модомики, оламда бўлиниш ва парчаланиш юзага келмаган экан, бу нарса унинг ишларини бошқариб турувчи зот ягоналигига, унинг талашувчиси ва шерикликка даъвогари йўқлигига, оламнинг эгаси ягона ва шериксиз эканига далилдир.

3. Барча махлуқотларни ўз вазифаларини бажариш ва ўз хусусиятларини адо этишга бўйсундирилгани

Борлиқдаги ҳеч бир махлуқот ўзига юкланган вазифани адо этишдан бош тортмайди. Мусо алайҳиссалом Фиръавн билан сўзлашувда айни шу ҳақиқатни далил қилиб келтиради. Фиръавн ундан: «Сизларнинг Роббингиз ким, эй Мусо?», деб сўраганида Мусо қониқарли ва етарли жавоб бериб деди: **«Роббимиз барча нарсага ўз хилқатини — шаклини ато этиб, сўнгра (уни) тўғри йўлга солиб қўйган зотдир»** (Тоҳа: 49, 50). Яъни, Роббимиз барча махлуқотни яратган ва ҳар бир мавжудотга ўзига мос ва муносиб бўй-баст ва сифатларни ато этган, сўнг ҳар бирини нима мақсадда ва қандай вазифа учун яратган

бўлса, ўша нарсага йўллаб қўйган зотдир. Бу йўллаши далолат қилиш ва илҳомлантириш ҳидояти бўлиб, у барча махлуқотларда кўриб турилган умумий ҳидоятдир. Бинобарин, ҳар бир мавжудотни кўрасизки, ўзининг манфаати учун яратилган нарсаларга интилиб, ўзига зарарли бўлган нарсалардан узоқлашишга ҳаракат қилади. Аллоҳ таоло ҳатто тилсиз-ақлсиз ҳайвонга ҳам ўзига фойдали нарсани қилишига, зарарли нарсадан қочишига ва ҳаётдаги вазифасини адо этишига имкон берадиган идрокни бериб қўйган. Аллоҳ таоло айтганидек: **«У барча нарсани чиройли қилиб яратган зотдир»** (Сажда: 7).

Жамийки махлуқотларни яратиб, уларга ақллари лол қолдирадиган шаклу суратлар ато этиб қўйган зот ҳақиқий Робдир, Уни инкор қилиш вужуддаги энг улкан ҳақиқатни инкор қилишдир, ҳақни била туриб, тан олишга бўйин ёр бермаслигидир. Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло халқларга улар дунёда муҳтож бўладиган барча нарсани ато этди, сўнг уларни бу нарсалардан фойдаланиш йўлига йўллаб қўйди. Шубҳасиз, У ҳар бир турга мансуб мавжудотга ўзига мос ва муносиб шаклу шамоийил ва сурат берди, ҳар эркагу аёлга ўз жинсига муносиб қадди-қомат ва кўриниш ато этди, ҳар бир аъзога ўз вазифасига яроқли шакл ва қобилият берди. Шуларнинг барчасида У субҳанаҳу ва таоло бутун мавжудотнинг робби эканига ва фақат Унинг ўзигина ибодатга сазовор зот эканига қатъий далил-ҳужжатлар бордир.

Ҳар нарсада бордир оят-аломат
Биру борлигига қилмиш далолат.

Шубҳасиз, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг рубубиятини, яъни халқларни тарбият қилувчи эканини ва буни У ўзи ёлғиз амалга оширишини исботлашдан мақсад — шу билан ибодатга ҳам Унинг ўзи ёлғиз, ҳеч бир шериксиз лойиқ зот эканига, яъни улуҳият тавҳидига далил олишдир. Агар инсон рубубият тавҳидига иқрор бўлса-ю, улуҳият тавҳидига иқрор бўлмаса, ёки уни лойиқ даражада ўрнига қўймаса, у мусулмон ҳам, муваҳҳид (тавҳид аҳли) ҳам саналмайди. Балки, уни кофир ва динсиз дейилади. Иншооллоҳ, келгуси бўлимда шу ҳақда сўз юритамиз.

Бешинчи бўлим: Рубубият тавҳиди улуҳият тавҳидини лозим тутиши

Бу дегани, ким Аллоҳнинг рубубият тавҳидига иқрор бўлса ва яратувчи ҳам, ризқ берувчи ҳам, борлиқ ишларини юргизувчи ҳам фақат Аллоҳнинг Ўзи эканини эътироф этса, у энди ибодатнинг барча турига ҳам ягона Аллоҳнинг Ўзигина лойиқ эканига иқрор бўлмоғи лозим бўлади. Улуҳият тавҳиди шудир. Улуҳиятдан мурод ибодатдир, илоҳ эса маъбуд (ибодат қилинувчи зот) демакдир. Демак, Аллоҳгагина дуо-илтижо қилинади, Ундангина мадад сўралади, Унгагина таваккул қилинади, қурбонликлар фақат Унга атаб бўғизланади, назрлар фақат Унга аталади, бошқа турдаги барча ибодатлар ҳам фақат Унга қилинади. Рубубият тавҳидига иқрорлик улуҳият тавҳидининг вожиб бўлишига далилдир. Шунинг учун Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло кўпинча, улуҳият тавҳидини инкор қилувчиларга қарши уларнинг рубубият тавҳидига иқрорликларини ҳужжат қилиб келтиради. Мисол учун, қуйидаги оятларда шундай дейди:

«Эй инсонлар, сизларни ва сизлардан илгари ўтганларни яратган Роббингизга ибодат қилингиз, шояд тақво эгалари бўлсангиз. У зот сизлар учун Ерни қароргоҳ, осмонни том қилиб қўйди ва осмондан сув тушириб, унинг ёрдамида сизларга ризқ бўлсин, деб мевалар чиқарди. Бас, билиб туриб ўзгаларни Аллоҳга тенглаштирманг!»
(Бақара: 21, 22).

Уларни улуҳият тавҳидига, яъни Ўзига ибодат қилишга буюраркан, уларга қарши ҳужжат сифатида рубубият тавҳидини, яъни илгариги-ю кейинги барча инсонларни яратганини, Еру осмонни ва улар орасидаги мавжудотни яратганини, шамолларни бўйсундириб қўйганини, ёмғирлар ёғдирганини, набототни ундириб-ўстирганини, бандалар учун ризқ ўлароқ меваларни чиқарганини айтиб, модомики шундоқ экан, бу ва бундан бошқа нарсалардан ҳеч бирини яратмаган ва қилмаган кимсаларни ибодатда Унга шерик қилишлари ўта нолойиқ иш бўлишини зикр қилди. Демак, улуҳият тавҳидини исбот қилишнинг фитрий (инсон табиати ва хилқатига тегишли) йўли — унга рубубият тавҳидини далил сифатида келтириш бўлди. Чунки, инсон (тафаккури) аввал ўзининг илк яратилиш манбаига ва ўзига фойда ва зарар келиб чиқиш ўринларига боғлангач, кейин ўзини Унга яқинлаштирадиган, Уни ўзидан рози қиладиган, ўзи билан Унинг ўртасидаги алоқани мустаҳкамлайдиган воситаларга кўчади. Рубубият тавҳиди улуҳият тавҳидига кириш эшигидир. Шу туфайли Аллоҳ таоло мушрикларга шу йўл билан ҳужжат келтирди ва пайғамбарига ҳам уларга қарши шу нарсаларни ҳужжат қилишини буюрди. Аллоҳ таоло айтди:

«(Эй Пайғамбар, уларга) айтинг: «Агар билувчи бўлсанглар (айтинглар-чи), бу ер ва ундаги бор жонзот кимники?» Улар: «Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг: «Бас (шундан) ибрат-эслатма олмайсизларми?!» Айтинг: «Етти осмоннинг ҳожаси ва улуғ аршининг соҳиби кимдир?» Улар: «(Буларнинг барчаси) Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг: «Ахир

кўркмайсизларми?!» Айтинг: «Агар билсанглар (айтинглар-чи), "Барча нарсанинг подшоҳлиги кўлида бўлган, Ўзи (барчага) Хомийлик қиладиган, Унга қарши биров хомийлик қила олмайдиган зот кимдир?» Улар: «Бундай подшоҳлик ва хомийлик ёлғиз Аллоҳни-кидир», дерлар. Айтинг: «Бас қандай алдан-моқдадирсизлар?!» (Муъминун: 84-89).

«Мана шу Аллоҳ сизларнинг Роббингиздир. Ундан ўзга ҳеч қандай ҳақ илоҳ йўқдир. У ҳамма нарсанинг яратувчисидир. Бас, Унга бандалик қилингиз!» (Анъом: 102).

У ўзининг рубубиятда танҳо эканини ибодатга ҳам ёлғиз Ўзи сазовор эканига далил-ҳужжат қилиб келтирди. Зотан, У халқларни фақат улуҳият тавҳиди учун яратгандир: «Мен жин ва инсни фақат Ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим» (Аз-зарият: 56).

Банда рубубият тавҳидини эътироф этгани билан, то улуҳият тавҳидига ҳам иқрор бўлмагунича ва унга амал қилмагунича муваҳҳид (тавҳид аҳлидан) бўла олмайди. Бўлмаса, мушриклар ҳам рубубият тавҳидига иқрор бўлишган, бироқ бу уларни Исломга киритмаган эди. Улар Аллоҳни яратувчи, ризқ берувчи, ҳаёт бахш этувчи, ўлдирувчи деб эътироф этганлари ҳолда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушдилар. Аллоҳ таоло айтади:

«(Эй Пайғамбар), қасамки, агар сиз улардан ўзларини ким яратгани ҳақида сўрасангиз, албатта улар: «Аллоҳ», дерлар» (Зухруф: 87).

«(Эй Пайғамбар), қасамки, агар сиз улардан: «Осмонлар ва Ерни ким яратган?» деб сўрасангиз, албатта: «Уларни қудратли ва доно (Аллоҳ) яратган», дерлар» (Зухруф: 9).

«(Эй Пайғамбар) айтинг: «Ким сизларга осмон ва заминдан ризқ берур ёки ким қулоқ-кўзларингизга эгалик қилур?! Ким ўликдан тирикни чиқарур ва тирикдан ўликни чиқарур ҳамда ким барча ишларни тадбир қилиб турур?!» Улар албатта: «Аллоҳ», дейдилар» (Юнус: 31).

Қуръонда бу маънодаги оятлар кўп. Кимки, тавҳид дегани Аллоҳнинг борлигини эътироф этишдир ё Аллоҳнинг яратувчи ва борлиқни бошқарувчи эканига иқрор бўлишдир, деб даъво қилса ва тавҳиднинг шу туригагина чекланса, пайғамбарлар чақирган тавҳиднинг моҳиятини англаб етмаган бўлади. Чунки, у малзум устида тўхтаб, лозимни тарк қилган ёки далил устида тўхтаб, мадлул алайҳни тарк қилган бўлади.

Ҳеч қандай камчилиги бўлмаган ҳамма тарафлама мутлақ баркамоллик улухият хусусиятларидандир. Бу эса ибодатнинг барчаси ёлғиз Унга бўлмоғини вожиб қилади. Таъзим, улуғлаш, қўрқиш, дуо қилиш, умидвор бўлиш, тавба қилиш, таваккул қилиш, мадад сўраш, кучли муҳаббатга йўғрилган ўта ҳоқисорлик, буларнинг ҳаммаси ҳам ақл, ҳам шариат, ҳам фитрат тақозосига кўра, ёлғиз Аллоҳга қаратилган бўлмоғи вожибдир, ҳам ақл, ҳам шариат, ҳам фитрат тақозосига кўра Ундан ўзгага қилиниши мумкин эмасдир.

